

ледования, фіксує научний пріоритет автора, робить її матеріал достоянням спеціалістів.

Особливо цінними є статті, опубліковані в професійних наукових виданнях, затверджених ВАК України. Обов'язковим вимогам до наукових публікацій дослідника є відображення в них основних результатів наукової роботи, а також наявність в одному випуску журналу не більше однієї статті автора на тему дослідження.

Література

1. Владимиров Ю.А. Как написать научную статью / Ю.А. Владимиров. – М., 1993. – 55 с.
2. Краевский В.В. Проблемы научного обоснования обучения: методологический анализ / В.В. Краевский. – М., 1977. – 180 с.
3. Михельсон Т.Н. Как писать по-английски научные статьи, рефераты и рецензии / Т.Н. Михельсон, Н.В. Успенская. – СПб. : Питер, 1995. – 198 с.
4. Swales J.M. English in today's research world: A writing Guide / J.M. Swales, C.B. Feak. – Michigan : University of Michigan Press, 2000. – 230 p.
5. Weissberg R. Writing up Research: Experimental Research Report Writing for Students of English / R. Weissberg, S. Buker. – N.J. : Prentice Hall, 1990. – 190 p.
6. Yakhontova T.V. English academic writing for students and researchers / T.V. Yakhontova. – ПАИС, 2003. – 250 p.

МІРОНОВА М.Ю.

ДО ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ

Світові тенденції людиноцентризму та особистісної зорієнтованості майже всіх процесів на планеті Земля стимулюють попит на професії психологічного профілю: психологів-консультантів, сімейних, організаційних, медичних, політичних та інших психологів. Це, у свою чергу, стимулює розгортання теоретико-прикладних досліджень, спрямованих на вдосконалення системи фахової підготовки майбутніх психологів. Особливе місце в цій системі посідає післядипломна перепідготовка фахівців з психології, за умов якої за рік (два) спеціалісти з вищою освітою виходять зі стін ВНЗ з дипломом психолога. Оскільки умовами вступу до таких закладів не регламентовано особливих вимог ні до особистості майбутнього психолога, ні до його попередніх навчальних досягнень, постає питання мотивації вибору професії психолога як другої в житті індивіда.

Питання мотивації такого вибору не випадково опинились у полі зору нашого дослідження, оскільки в контексті вимог третього тисячоліття важливою вимогою до особистості психолога є його високорозвинута духовність, моральність та гуманність, на яких ґрунтується ефективність його професійної діяльності. Адже окремі види спрямованості особистості являють собою протипоказання до професії психолога.

Питання професійної мотивації сьогодні набувають особливого значення. Саме в них специфічним чином відображаються основні моменти взаємодії індивіда і суспільства, у якому освітній процес набуває пріоритетного значення. Вивчення структури професійно орієнтованої мотивації

студентів – майбутніх психологів післядипломних факультетів та ВНЗ, знання мотивів, що спонукають їх до роботи в галузі психології, дасть змогу психологічно обґрунтовано вирішувати завдання підвищення ефективності професійної діяльності: правильно здійснювати відбір, навчання, розстановку кадрів, планувати професійну кар'єру майбутніх фахівців з психології.

Проблема мотивації й мотивів поведінки та діяльності – одна зі стрижневих у психології. Так, Б. Ломов, наприклад, відзначає, що в психологічних дослідженнях діяльності питання мотивації та цілепокладання посідають провідне місце. “Труднощі тут полягають у тому, що в мотивах і цілях найбільш чітко виявляється системний характер психічного; вони виступають як інтегральні форми психічного відображення. Звідки беруться і як виникають мотиви і цілі індивідуальної діяльності? Що вони собою являють? Розробка цих питань має величезне значення не тільки для розвитку теорії психології, але й для вирішення багатьох практичних завдань” [8]. Не дивно, що мотивації й мотивам присвячена велика кількість монографій як вітчизняних (В. Асєєв, В. Вілюнас, В. Ковальов, О. Леонтьєв, М. Магомед-Емінов, В. Мерлін, П. Симонов, Д. Узнадзе, А. Файзуллаєв, П. Якобсон та ін.), так і зарубіжних учених (Дж. Аткинсон, К. Мадсен, А. Маслоу, Х. Хекхаузен, Г. Хол та ін.).

Розмаїття наукової літератури з проблем мотивації й мотивів супроводжується і різноманітням поглядів на їхню природу, що змушує деяких вчених впадати в зайвий песимізм і говорити про практичну невирішеність проблеми. Загальним недоліком існуючих точок зору і теорій є відсутність системного підходу до розгляду процесу мотивації, унаслідок чого будь-який фактор, що впливає на виникнення спонукання й прийняття рішення, називається мотивом. Мало уваги (особливо у вітчизняній літературі) приділяється аналізу причин значної розбіжності авторів у розумінні сутності мотивації та мотивів. Як правило, наявний або простий виклад поглядів інших авторів на проблему, або досить поверхнева критика всіх відмінних від власної точок зору, без пошуку і розвитку того раціонального, що мається в підходах попередників. Між тим неупереджений аналіз дає змогу побачити в різних гіпотезах і формулюваннях багато цінної інформації, яку можна використовувати при побудові цілісної і несуперечливої концепції мотивації й мотивів.

Знаючи особливості особистості, можна значною мірою судити про мотиваційну сферу людини, а вивчаючи мотиваційну сферу, ми тим самим вивчаємо й особистість.

Експериментальне вивчення потреб і мотивів було почато у вітчизняній психології О. Леонтьєвим і його учнями: Л. Божович, А. Запорожцем та ін. Інтерес до цієї проблеми виник у О. Леонтьєва у зв'язку з його роботою з теорії розвитку людської свідомості. У своїй концепції він виділив як одиницю людської свідомості “сенс”, який він визначає як відображення в голові людини об'єктивного ставлення того, що спонукає його діяти, до того, на що його дія спрямована [7]. Однак незважаючи на такий великий

інтерес до проблеми мотивації як серед вітчизняних, так і серед зарубіжних учених, можемо констатувати відсутність на сьогодні системної теорії мотивації навчання на спеціальності “Психологія” у системі післядипломної перепідготовки.

Метою статті є окреслення предметного поля мотивації навчання на спеціальності “Психологія” у системі післядипломної перепідготовки.

Однією з проблем оптимізації післядипломної перепідготовки фахівців з психології є вивчення питань, пов’язаних з мотивацією вчення. Це визначається тим, що в системі “той, хто навчає – той, хто навчається” студент є не тільки об’єктом управління цієї системи, а й суб’єктом діяльності, до аналізу навчальної діяльності якого у ВНЗ не можна підходити однобічно, звертаючи увагу лише на “технологію” навчального процесу, не враховуючи мотивацію. Як показують соціально-психологічні дослідження, мотивація навчальної діяльності неоднорідна, вона залежить від безлічі чинників: індивідуальних особливостей студентів, виду їх професійної діяльності (зайнятості), попередніх навчальних досягнень, характеру найближчої референтної групи, рівня розвитку професійної спрямованості тощо. З іншого боку, мотивація поведінки людини, виступаючи як психічне явище, завжди є відображенням поглядів, ціннісних орієнтацій, установок тієї соціальної верстви (групи, спільності), представником якого є особа.

Як зазначається в Енциклопедії освіти, мотивація учіння – складна система спонукань, що зумовлюють спрямування активності індивіда на отримання, перетворення і збереження нового досвіду (знань, умінь, способів дій, вражень, уподобань). Розуміння учіння як самостійної спрямованої діяльності індивіда (Г. Костюк) визначає підхід до мотивації учіння як до суб’єктних, внутрішньо пережитих рушійних сил цього виду активності. Психологічну структуру мотивації учіння становлять три групи мотивуючих факторів. Перша група (потреби та інстинкти) становить собою джерела активності, їх аналіз дає відповідь на запитання, чому в індивіда розвивається стан активності (вважається, що природним підґрунтям мотивації учіння у цьому сенсі є рефлекс “що там?”, який розвивається у відповідь на потребу в нових враженнях). Мотивуючі фактори другої групи визначають спрямованість активності, тобто те, чому індивід обирає саме ці, а не інші види активності (цю групу становлять власне навчальні мотиви мотивації учіння). Мотивуючі фактори третьої групи – це емоції, почуття, суб’єктивні переживання (прагнення, бажання) та установки, що зумовлюють і визначають спосіб регуляції й динаміки поведінки індивіда у навчальному процесі [2].

Окремими важливими проблемами психологічної теорії і педагогічної практики є вивчення і формування мотивації учіння, яка має загальні та специфічні закономірності та змісти залежно від вікових особливостей студента, індивідуально-типологічних властивостей та соціальної ситуації розвитку [1; 5, с. 528].

Сьогодні мотивація навчання розглядається як складний багатокомпонентний і багатофазний процес, у якому задіяні різні (вольові, когнітивні

й емоційні) складові. Екстраполюючи постулати М. Розенфельда, який виділив контент-категорії мотивації навчання, на навчальну діяльність майбутніх психологів, що здобувають освіту у системі післядипломної перепідготовки, можна назвати такі фактори навчання:

1. Навчання заради навчання, без задоволення від діяльності, без інтересу до предмета, що викладають.
2. Навчання без особистих інтересів і вигод.
3. Навчання для соціальної ідентифікації.
4. Навчання заради успіху чи через страх невдач.
5. Навчання під примусом, під тиском.
6. Навчання, засноване на поняттях і моральних зобов'язаннях чи за загальноприйнятими нормами.
7. Навчання для досягнення мети в повсякденному житті.
8. Навчання, засноване на соціальних цілях, вимогах і цінностях.

Як відзначає А. Маркова зі співавторами (1983), мотивація, зумовлена переважно новою соціальною роллю індивіда (був “фахівець своєї справи”, а тепер майбутній психолог), не може підтримувати протягом тривалого часу його навчальну роботу і поступово втрачає своє значення. Тому формування вже на початкових етапах навчання мотивів, що надають навчанню значущого змісту, коли мотивація стає для того, хто навчається, сама по собі життєво важливою метою, є одним з головних завдань фахової підготовки. Сподіватися на те, що мотив навчання виникне сам по собі, стихійно, не доводиться. А. Маркова відзначає, що навчально-пізнавальні мотиви формуються в ході самої навчальної діяльності, тому важливо, як ця діяльність здійснюється [9].

Серед основних факторів, що впливають на формування позитивної стійкої мотивації майбутніх психологів до навчальної діяльності, у системі післядипломної перепідготовки, є:

- зміст навчального матеріалу;
- організація навчальної діяльності;
- колективні та індивідуальні інтерактивні форми навчальної діяльності;
- оцінювання навчальної діяльності;
- стиль педагогічної діяльності викладачів.

Щодо змісту навчального матеріалу, то він виступає для тих, хто навчається, у першу чергу у вигляді тієї інформації, що вони одержують від педагога, з навчальної літератури, навчальних телевізійних передач та ін. засобів. Більшість слухачів післядипломної спеціальності “Психологія” вже мають деякий запас знань з психології. Інше питання, що ці знання, або скоріше інформація, мають несистемний характер, і джерела їх виникнення мають у кращому випадку науково-популярний або паранауковий характер (астрологія, психіатрія, нумерологія, магія, гадання, хіромантия, йога, духовні практики тощо). Однак сама по собі інформація поза потребами того, хто навчається, не має для нього якого-небудь значення, а отже,

не спонукає до навчальної діяльності. Тому, даючи навчальний матеріал, потрібно враховувати наявні в таких студентів, зокрема, як представників дорослого віку, потреби [3; 6; 10].

Зокрема, такими є: потреба в постійній діяльності, у вправі різних функцій, у тому числі й психічних – пам'яті, мислення, уяви; потреба в новизні, в емоційному насиченні, потреба в рефлексії й самооцінці та ін. Тому навчальний матеріал має подаватися в такій формі, щоб викликати в слухачів емоційний відгук, зачіпати їхнє самолюбство, тобто бути досить складним, щоб активізувати пізнавальні психічні процеси, добре ілюстрованим.

Прагнення деяких викладачів при низькій успішності студентів за певним розділом навчальної програми до межі спрощувати матеріал, “розжовувати” складні питання і поняття хоча й приводить до короткочасного успіху, але робить вивчення матеріалу тяжким і нудним заняттям, що вбиває всякий інтерес до навчання.

Навчальний матеріал має спиратися на минулі знання, але водночас містити інформацію, що дає змогу не тільки довідатися нове, а й осмислити минулі знання і досвід, довідатися уже відоме з нового боку. Важливо показати, що наявний у кожного студента життєвий та професійний досвід часто оманний, суперечить науково установленим фактам.

Однак, стимулюючи інтерес студентів до навчання на спеціальності “Психологія”, не слід зайво експлуатувати прийоми, пов'язані із зовнішньою цікавістю чи посиленнями на практичну значущість одержуваних знань і вмій у цей час і в майбутній професії.

Що стосується організації навчальної діяльності, то, екстраполюючи положення теорії А. Маркової та її співавторів, зазначимо, що вивчення кожного розділу чи теми навчальної програми має складатися з трьох основних етапів: мотиваційного, операціонально-пізнавального і рефлексивно-оцінного [9].

Мотиваційний етап – це повідомлення, чому і для чого студентам потрібно знати цей розділ програми, яке основне навчальне завдання цієї роботи. Цей етап складається з трьох навчальних дій:

1. Створення навчально-проблемної ситуації, що вводить у зміст майбутньої теми. Це досягається за допомогою таких прийомів: а) постановка перед студентами завдання, яке можна вирішити, лише вивчивши цю тему; б) розповідь викладача про теоретичну і практичну значущість пропонованої теми; в) розповідь про те, як вирішувалася ця проблема в історії науки. Це особливо стосується тих дисциплін, до яких пізнавальний інтерес у студентів невеликий.

2. Формулювання основного навчального завдання як підсумку обговорення проблемної ситуації. Це завдання є для студентів метою їхньої діяльності на цьому занятті.

3. Розгляд питань самоконтролю і самооцінювання можливостей з вивчення цієї теми. Після постановки завдання намічається й обговорюється план майбутньої роботи, з'ясовується, що потрібно знати і вміти для ви-

вчення теми, чого майбутнім психологам не вистачає, щоб вирішити завдання. Таким чином створюється установка на необхідність підготовки до вивчення матеріалу.

На пізнавальному, операціонально-пізнавальному етапі студенти за своєю темою, опановують навчальні дії й операції у зв'язку з її змістом. Роль цього етапу у створенні й підтримці мотивації до навчальної діяльності буде залежати від того, чи зрозуміла слухачам необхідність цієї інформації, чи усвідомлюють вони зв'язок між частковими навчальними завданнями й основною, чи виступають ці завдання як цілісна структура, тобто чи розуміють вони запропонований навчальний матеріал. Істотний вплив на виникнення правильного ставлення до навчальної діяльності на цьому етапі можуть зробити позитивні емоції, що виникають від процесу діяльності (“сподобалося”) і досягнутого результату. Тому важливо не міркувати про навчання, його важливість і користь, а домагатися, щоб студент починав діяти.

Рефлексивно-оцінний етап пов'язаний з аналізом проробленого, зіставленням досягнутого з поставленим завданням й оцінкою роботи. Підведення підсумків треба організувати так, щоб студенти переживали задоволення від проробленої роботи, від подолання труднощів, що виникли і пізнання нового. Це приведе до формування очікування таких самих емоційних переживань і в майбутньому. Отже, цей етап має служити своєрідним “підкріпленням” навчальної мотивації, що приведе до формування її стійкості.

Щодо колективної (групової) форми діяльності, то відомо, що в багатьох випадках групова форма навчальної роботи створює кращу мотивацію, ніж індивідуальна. Групова форма “втягує” в активну роботу навіть пасивних, слабо мотивованих слухачів, тому що вони не можуть відмовитися виконувати свою частину роботи, не піддавшись обструкції з боку однокласників. Крім того, підсвідомо виникає установка на змагання, бажання бути не гіршим за інших.

Щодо оцінювання результатів навчальної діяльності, то його мотиваційна роль не викликає сумніву. Однак занадто часте оцінювання (виставлення оцінок) приводить до того, що одержання гарних оцінок стає для студентів самоціллю. Відбувається зрушення навчальної мотивації із самої діяльності, з її процесу і результату на оцінку, що “заробляється” будь-якими способами. Це призводить до вгасання мотиву власне навчальної (пізнавальної) діяльності та до деформації розвитку особистості майбутнього психолога [10–12].

Важливо, щоб в оцінці давався якісний, а не кількісний (валовий) аналіз навчальної діяльності, підкреслювалися позитивні моменти у професійному розвитку, зрушення в освоєнні навчального матеріалу, виявлялися причини наявних недоліків, а не тільки констатувалася їхня наявність або відсутність.

Висновки. Навчальна мотивація майбутніх психологів, що здобувають другу вищу освіту, як і будь-який інший її вид, є системним явищем і

характеризується спрямованістю, стійкістю і динамічністю. Мотивація навчання майбутніх психологів у системі післядипломної перепідготовки, визначається не тільки тим, які мотиви і потреби студентів реально залучені до навчального процесу, а й тими емоційними і раціональними оцінними процесами, якими буквально пронизаний мотиваційний процес. Інакше кажучи, науковці все рідше оцінюють мотивацію навчання лише як просте спонукування, як стан (бажання, інтерес, схильність) певної виборчої спрямованості тих, хто навчаються, на засвоєння навчального змісту. Мотивація навчання студентів спеціальності “Психологія” в системі післядипломної перепідготовки потребує подальшого науково-теоретичного осмислення.

Перспективами дослідження вбачаємо визначення спонукальних чинників мотивації навчання таких студентів, розробку засобів управління такою навчальною мотивацією та пошук шляхів стимулювання навчального процесу гуманістичної, людиноцентристської спрямованості мотивації майбутніх психологів.

Література

1. Вершловский С.Г. Взрослый как субъект образования / С.Г. Вершловский // Педагогика. – 2003. – № 8. – С. 23–28.
2. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека / В.К. Вилюнас. – М. : Прогресс, 1990. – 348 с.
3. Дмитриева М.А. Психология труда и инженерная психология / [Электронный ресурс] / М.А. Дмитриева, А.А. Крылов, А.И. Нафтельев. – Режим доступа: <http://www.myword.ru>.
4. Дьяченко В.К. Организационная структура учебного процесса в развитии / В.К. Дьяченко. – М. : Просвещение, 1989. – 392 с.
5. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г.Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2006 – 512 с.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1985. – 396 с.
8. Ломов Б.Ф. К проблеме деятельности в психологии / Б.Ф. Ломов // Психологический журнал. – 1981. – Т. 2. – № 5. – С. 3–23.
9. Маркова А.К. Формирование мотивации учения / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 420 с.
10. Райский Б.Ф. Движущие силы в формировании и развитии у учащихся потребностей в самообразовании / Б.Ф. Райский. – Волгоград : Изд-во ВГУ, 1996. – 277 с.
11. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : ПитерКОМ, 1999. – 654 с.
12. Якобсон М.П. Психологические проблемы мотивации поведения / М.П. Якобсон. – М. : Просвещение, 1979. – 264 с.

МОРОХОВ Г.Б.

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ МУЛЬТИМЕДІА-ВІЗУАЛІЗАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Перехід до ринкових відносин в економіці й науково-технічний прогрес надзвичайно прискорили темпи впровадження в усі сфери соціально-економічного життя українського суспільства новітніх досягнень у галузі інформатизації. Досягнення Україною високих результатів в економіці й соціальній сфері та завоювання місця рівноправного партнера в Європей-